

## KULTŪROS POKALBIAI | Kultūra

Gruodžio 16 d., 2009

### REMIGIJUS VENCKUS. KRITIKOS MARŠRUTAI: ŠIAULIAI – KAUNAS

3

*Menotyryninkų Aistės Virbickaitės ir Igno Kazakevičiaus inicijuotas projektas „Kritikos maršrutai“ – iššūkis rašantiems kultūros temomis bei naujos informacijos galimybė ja besidomintiems. Klaipėdos kultūrų komunikacijų centro „Kultūropolis“ organizuojamo projekto metu kultūros temomis rašantys žmonės tiria jiems naujas ar mažiau pažįstamas erdves, žmones ir reiškinius. „Kritikos maršrutai“ – keitimasis ne tik informacija, bet ir gyvenamąja aplinka. Projekto dalyviai vieši vieni pas kitus, rinkdami ir reflektuodami informaciją, pažindindamiesi su aplinka ir žmonėmis, nešališkai, atvirai ir kritiškai žvelgdami į svetimo miesto kultūrinį gyvenimą bei jo reiškinius. Svetimoje erdvėje kritikas lieka be susiformavusios nuomonės ir asmeninių pažiūrų. Taigi, vertindamas jis turi remtis savo asmeniniu žvilgsniu ir įspūdžiu.*

#### Kritikos kritika Kauno fone



Dažnai galima išgirsti, kad Kaune nieko nevyksta. Anot kaunietės menotyryninkės Kotrynos Džilavjenaitės, šis požiūris labai dažnai sklinda iš Vilniaus pusės. Iš tikro šiame mieste vyksta nemažai įvairaus pobūdžio kultūrinių renginių. Kaune vyksta šaunūs fotografijos, kino, modernaus šokio festivaliai. Šiuo metu ne tik kauniečių ypač teigiamai vertinama meno kūrinų gausa pasižyminti tekstilės meno bienalė. Kadangi šiais metais man pačiam savo akimis teko pamatyti tekstilės bienalę, aptarsiu šį reiškinį plačiau.

Šių metų tekstilės bienalėje menas buvo kuriamas praktiškai parodinėje erdvėje. Nors ir neišvengta nekokybiškų kūrinių, reikia pažymėti menininko ir meno vartotojo glaudų ryšį kūrybinio akto metu. Bienalėje eksponuojamo meno socialumą patvirtina renginio idėja, grindžiama tokiais tikslais kaip: bendrauti ir bendradarbiauti, žiūrovą įtraukti į gyvą kūrybos procesą, vykdyti edukacinę veiklą. Šiuo atveju gali atrodyti, kad nekokybiškumą neutralizuoja meno integravimas į socialinę erdvę, tačiau parodų erdvėje labiau nei kūrybos proceso metu išryškėja nekokybiški ir atsiktinai meno kūriniai. Šiuolaikinio meno kūriniai, virsdami socialinės erdvės ar reiškinio kvestionavimo forma, yra tamptariai susieti su tam tikra erdve ir laiku. Po parodos kai kurie jų grįžta pas savo autorius, kai kurie lieka Kaune. Bet koku atveju, pasibaigus renginiui kūrinys praranda savo vertę sąlygotą santykio su socialiniu kontekstu. Parodai pasibaigus socialinių kūrinių neįmanoma integruoti į kitą erdvę ar parodą. Taigi, menas virsta vienadieniu nuotykiu, nepasiduodančiu žmogiškajam archyvavimo poreikiui.

Anot menotyryninkės Kristinos Budrytės-Genevičės, šių metų tekstilės bienalė pakankamai girdima ne tik Kauno mieste. Rengėjai sulaukė ekskursijų grupių iš įvairių miestų. Taip pat pasipylė gausios refleksijos spaudoje. Džiugu, kad kritika nebuvo tendencinga, į reiškinį buvo pažvelgta iš įvairių teorinių žiūros kampų.

Kokios gi šiuolaikinės dailės ir apskritai meno kritikos nuotaikos vyrauja Kaune? Po diskusijų su vietiniais meno kūrėjais ir meno kritikais paaiškėjo, kad Vytauto Didžiojo universitete (toliau VDU) studijuojantys menotyros specialybę pakankamai mažai susiduria su šiuolaikinės dailės kritikos teorijomis. Per ketverius studijų metus itin išsamiai studijuojama pasaulio ir Lietuvos dailės raida. XX a. meno studijoms lieka labai nedaug laiko, o ką jau kalbėti apie XXI amžių. Trokštantiems pažinti, kokybiškai įvaldyti bei perprasti šiuolaikinį meną, tam tikrus tyrimus tenka plėtoti savarankiškai, laisvu nuo privalomų studijų metu.

---

*Menotyrą studijuojantiems žmonėms suteikiamas šansas išmėginti savo jėgas realioje meno rinkoje, kuri iš principo beveik visoje Lietuvoje šlubuoja.*

Menotyros studentai atlikę praktiką galerijoje „Meno parkas“ neretai išvyksta kelti Airijos kultūros ekonominio lygio. Nežinantiems noriu paminėti, kad „Meno parkas“ yra Lietuvos dailininkų sąjungos (toliau LDS) Kauno skyriui priklausanti galerija. Anot menotyrininkės K. Budrytės-Genevičės, dirbančios šios galerijos administracijoje, menotyrą studijuojantiems žmonėms suteikiamas šansas išmėginti savo jėgas realioje meno rinkoje, kuri iš principo beveik visoje Lietuvoje šlubuoja. Menotyrininkė juokauja teigdama, kad bendradarbiavimas vykdomas pagal aktyviai veikiančią, tačiau oficialiu raštu ir atspaudu nepatvirtintą sutartį. Galima tik apgailestauti, kad didelė praktikantų dalis po studijų baigimo išnyksta iš kultūrinio-meninio miesto gyvenimo.

K. Džilavjenaitė pažymėjo, kad VDU menotyrininkų laida, kurioje studijas baigė ir ji pati, sudaryta iš beveik keturiasdešimties žmonių. Tačiau po studijų su meno ir kultūros procesais darbuotis pasiryžo tik penki absolventai. Iš jų du, įskaitant ir pačią Kotryną, darbuojasi Kaune, o likusieji – Vilniuje.

Bendradarbiavimą tarp institucijų patvirtina ir Nacionalinio Mikalojaus Konstantino Čiurlionio muziejaus švietimo skyriaus vedėjos Violetos Jasevičiūtės pastebėjimas, kad VDU Menų fakultetas kartais kreipiasi į muziejų ir rekomenduoja tam tikrus studijas baigiančius arba baigusius studentus priimti dirbti muziejaus skyriuose. Tačiau vargu ar to pakanka, trūksta bendradarbiavimo tarp miestų. Galbūt bendravimas tarp institucijų būtų tampresnis jeigu VDU Menų fakultetas būtų atidaręs meno kuratoriaus studijų programą? Toks bendradarbiavimas, koks šiandien egzistuoja negelbsti prastos šiuolaikinės meno kritikos situacijos. Profesionaliai, o ypač kritiškai ir objektyviai rašančių žmonių apie šiuolaikinį meną ir kultūrą nėra daug net Kaune. Tuomet kyla klausimas, kaip skatinti rašančiuosius, kaip tobulinti kritiką?

Tikriausiai visiems pažįstama situacija, kai jaunas specialistas dėl savo naujo ir entuziastingo požiūrio į darbą bei siekio formuoti naują strategiją susilaukia gana neigiamo, baimėmis pagrįsto kolegų vertinimo ir aršios, negailestingos kritikos. Šis vertinimas ilgainiui gali sužlugdyti jauno kritiko norą analizuoti, interpretuoti ir vertinti meno reiškinius bei kūrinis. Menotyrininkė K. Džilavjenaitė atmena, laikus, kai pradėjo darbuotis LDS Kauno skyriuje. Ne kiek dėl kritikos, bet kiek dėl savo amžiaus ji susilaukdavo nedraugiško požiūrio, sklindančio iš menininkų. Vis dėlto menotyrininkė ilgainiui išmoko bendradarbiauti su menininkais, o šie pradėjo ja pasitikėti ir įsiklausyti į jos kalbą.

---

*Nors geros kritiškos kritikos buvimas – opi problema, tačiau galima pasakyti, kad menininkai ir meno institucijos ilgą laiką į menotyrininkus žiūrėję „skersai“, galiausiai pradeda su jais tampriau bendradarbiauti.*

Nors geros kritiškos kritikos buvimas – opi problema, tačiau galima pasakyti, kad menininkai ir meno institucijos ilgą laiką į menotyrininkus žiūrėję „skersai“, galiausiai pradeda su jais tampriau bendradarbiauti. Apgailestauju, tačiau parodos atidarymuose, kuriuose tenka man dalyvauti, aš pats dažnai pasigendu aktyvios diskusijos. Kiek esu dalyvavęs dailės parodų pristatymuose Kaune, dažniausiai rengtuose projekto *Menas Lietuvos sensuose dvaruose* organizatorių, čia parodų lankytojai gana ramūs ir pasyvūs. Retas kuris prieina prie menotyrininko paklausti ar išsakyti savo minčių apie parodą. Teko ne vieną parodą pristatyti Kelmės krašto muziejuje, čia susirinkusieji atidžiau nei miesto žmonės klausosi ir reaguoja į menotyrininko kalbą. Įspūdingos architektūros dvaro pastate įsikūrusiame muziejuje miestelio gyventojai renkasi kaip į puotą, muziejus tampa šaunia susitikimo ir malonaus laiko praleidimo erdve. Man visada įdomiausia, kai parodos lankytojai po oficialiosios atidarymo procedūros diskutuoja su menininku ir menotyrininku, laukia objektyvių ir argumentuotų atsakymų. Keldami klausimus bando užpildyti žinių spragas, bei kritiškai permąstyti meną ir kultūrą. Šiuo atveju menotyrininkui visada džiugu, kai jis gali ir sugeba pagelbėti meno mylėtojams tobulinti jų meno suvokimą bei estetinį skonį. Didelis džiaugsmas mane užlieja tuomet, kai ne kolega menotyrininkas, ne pats menininkas, o paprastas ir žemiškoje buityje paskendęs žmogus padėkoja už tai, kad praplėčiau jo žinių lauką. Taigi, meno kritika yra

aktyvi ir veiksminga tik tuomet, kai ji tampa praktišku, realiai su socialiniu ir meniniu gyvenimo ritmu santykiujančiu reiškiniu. Gaila, kad ši kritika mažai teoriškai aptariama, nėra gausiai plėtojami jos metodų ir metodologinių nuostatų klausimai, o juk tai iš tikro labai svarbu.

Tolesnis mano maršrutas Kauno mieste nusidriekė iki Lietuvos fotomenininkų sąjungos (toliau LFS) Kauno skyriaus pirmininko Gintaro Česonio kabineto. Iki jam perimant vadovo pozicijas, skyriuje buvo susiklosčiusi nieko gero nežadanti situacija. Ilgą laiką nebuvo vystoma kokybiška parodų veikla. Trūko kolektyvo mobilumo ir paslankumo naujovių atžvilgiu. Pasigesta ir operatyvaus reagavimo į reiškinius ir dalyvavimo formuojant skyriaus veiklos strategiją. Pasikeitus vadovui, pirmiausia siekta keisti pačią aplinką, atlikti remontus administracijos patalpose bei iš pagrindų renovuoti parodų erdvę bei skyriaus galerijoje eksponuoti aukštos kokybės ne tik Lietuvos, bet ir užsienio meno kūrinių kolekcijas.

---

*Kūrybinių sąjungų funkcijos tampa ypač kvestionuotinos kai suvokiame, kad kūrybingam žmogui sąjungos beveik nereikalingos. Vadinasi, kūrybinė sąjunga virsta savotiškais nekūrybingųjų rehabilitacijos namais.*

Nemobilumo situaciją sąlygoja pačios kūrybinių sąjungų sistemų neprisitaikymas prie pažangių ir ypač staigių pokyčių. Kūrybinių sąjungų funkcijos tampa ypač kvestionuotinos kai suvokiame, kad kūrybingam žmogui sąjungos beveik nereikalingos. Vadinasi, kūrybinė sąjunga virsta savotiškais nekūrybingųjų rehabilitacijos namais.

Šiandien kūrybinės sąjungos yra pasyvios, nors pati sistema ir leidžia joms būti mobilioms. Sąjungos miršta, nes naujų žmonių neatsiranda. Dažnai pamirštama kūrybinės sąjungos esmė. Dažnas sąjungų narys organizaciją suvokia kaip UAB. Dažnai užmirštama, kad svarbiausia – visus vienijanti idėja. Liūdna, kad sąjungos daugelyje miestų virsta lokaliomis. Jos turi siekti globalumo, išeiti už savo miesto, o kartais ir regiono ribų. Kokybės ir bendradarbiavimo tikslų vedini Kauno fotografai įkūrė ekspertų tarybą, kurią sudaro du menotyrininkai, du jauni fotografai ir vienas senosios kartos fotomenininkas. Tarybos funkcija siejama su tikslu rengti ir formuoti kiek įmanoma kokybiškesnes parodas, atsakyti paviršutiniško požiūrio į fotografijos meną bei sąlygoti tam tikrą kokybinę, meninės kūrybos prasme, konkurenciją. Kūrėjai, norintys rengti savo parodas, ekspertų tarybai pateikia paraiškas. Tarybos nariai diskusijų ir balsavimo būdu nusprendžia kurios jų vertos viešo pristatymo, o kurios ne. Reikia pastebėti, kad panaši situacija veikia ir Lietuvos dailininkų sąjungoje. Šios LFS Kauno skyriaus tarybos dėka turėtų atsirasti argumentuotas parodų grafiko sudarymas ir vykdymas. Galima tik viltis, kad ateityje šie ekspertai užsiimtų ir projektine veikla, dalyvautų įvairiuose rėmimo konkursuose, vykdytų rėmėjų ir partnerių paieškos programą padėsiančią įgyvendinti vieną ar kitą projektą.

G. Česonio atsiradimas Kauno fotomenininkų sąjungoje rodo naujos srovės atėjimą ir visos sistemos radikalių esminių pokyčių. Anot. G. Česonio, per ketverius metus situacija turi pasikeisti iš esmės. Fotografams vilties teikia ir nauja VDU studijų Naujųjų medijų programa Studijų programą kuriojančių asmenų idėja ir strategija, anot Jūratės Tutlytės, siejama su tikslu, kad studijas baigę studentai bus lygiaverčiai medijų praktikos ir teorijos žinovai. Pakankamai griežtai žvelgiama į studijų praktikos dalykus. Galiu tik apgailestauti ir pavydėti VDU kolegoms, nes Šiaulių universitete į meno teoriją žiūrima nepakankamai griežtai. Tiesa, Šiaulių kontekstas rodo priešingą situaciją. Universitete jau šešis metus gyvuojanti audiovizualinė meno studijų programa leidžia ugdyti ne vieną puikų medijų specialistą, tačiau dauguma jų nužengia komercijos link. Panaši situacija gali nutikti ir Kaune. Nors gal dėl naujųjų medijų meno situacijos labai baimintis ir nederėtų. Anksčiau panašiai buvo žvelgiama į audiovizualines naujoves, taikytas Vilniaus dailės akademijoje. Čia buvo atidaryta panaši studijų programa, kurios kritikoje labiau sklido skeptiškos nei optimizmo pilnos nuotaikos. Šiandien ši studijų programa ir išugdyti specialistai turi tam tikrą teigiamai vertinamą poziciją savuosiuose regionuose ir miestuose. Reikia pabrėžti, kad kuo didesnė konkurencija, tuo geresnė situacija kokybės atžvilgiu. Tačiau dera kelti abejonių kupiną klausimą: ar specialistus formuojančios specialybės tikrai turi savo aiškų profilį ir strateginę kryptį šiais permainingais švietimo reformų laikais?

*Menotyrininkui tenka estetinio skonio lavinimo bei meno prusinimo misija. Tačiau šioje vizijoje iškyla menotyrininko lojalumo galerijos politikai ir jos menininkams pavojus. Tikra, atviroji kritika turi būti mobili.*

Diskusijoje su G. Česoniu ir neseniai lankytojams atvėrusios galerijos *MJ Studija* savininku Mindaugu Juodžiu pastebėjau tarp galerijų vyraujančią intelektualinio branduolio formavimo strategiją. Siekiama sukurti savo įstaigos žmonių intelektualinį branduolį, turintį "nuosavą" menotyrininką. Vadinas, galerininkai suvokia menotyrininko svarbą formuojant ir aptariant meno kūrinį ekspoziciją bei reikšmingą teoretiko pagalbą formuojant ir atliekant galerijos ir joje esančios ekspozicijos reklamą. Menotyrininkui tenka estetinio skonio lavinimo bei meno prusinimo misija. Tačiau šioje vizijoje iškyla menotyrininko lojalumo galerijos politikai ir jos menininkams pavojus. Tikra, atviroji kritika turi būti mobili. Menotyrininkai ir kuratoriai turi migruoti tarp miestų, privačių ir valstybinių meno galerijų bei muziejų. Kiekviena galerija turėtų stengtis ne tik išlaikyti sau pavaldų kritiką, bet j parodų pristatymus ir aptarimus kviesti dalyvauti meno kritikus atstovaujančius kitas institucijas bei gerai žinančius kitų miestų kultūrą. Tuomet galima tikėtis didesnės objektyvumo dozės. Tapybos parodą turėtų pristatinti tapybą gerai išmanantis menotyrininkas, o fotografiją - jos žinovas ir t. t. Skamba utopiškai, tačiau meno kritikų (ypač kokybiškai bei siauriai specializuotų) Lietuvoje tikrai trūksta.

Diskutuojant su G. Česoniu apie Lietuvos fotografijos kritiką išryškėjo pilkokas kritikos peizažas. Kai specializuotus Lietuvos fotografijos teoretikus galime suskaičiuoti vos vienos rankos pirštais, ši kritika įgauna subjektyvumo braižą. Svarbiausiais kritikais įvardinčiau Agnę Narušytę ir Margaritą Matulytę. Šiuo atveju Skirmanto Valiulio kritika labiau faktografinė, o Stanislovo Žvirgždo, kaip ir Dovilės Zelčiūtės, labiau primena eseistinę interpretaciją fotografijos tema. Fotomenininkų sąjunga, anot G. Česonio, turėtų atlikti savotišką tarpininko tarp meno praktiko ir teoretiko funkciją. Pati sąjunga turėtų skatinti ne tik rašymą apie fotografiją, bet ir tarpdisciplininio rašymo strategiją. Nors tarpdisciplininio teksto formavimo strategija ne visada pasižymi objektyvumu ir gyvu santykiu su socialine realybe, tačiau situaciją gali ištaisyti didesnis rašytojų skaičius. Tokiu būdu būtų paskatinta kokybiška konkurencija. Kyla klausimas, kodėl taip nėra? Iš esmės ši plėtotė nevyksta todėl, kad kritiko darbas per mažai skatinamas. Pritariu G. Česoniu, kad kūrybinės sąjungos turėtų iš dalies finansuoti kritikų darbą. Šiuo metu sąjunginė menotyrininko veikla beveik neįmanoma, nes dėl skurdaus atlyginimo jis turi daug nesąjunginės veiklos, užsiima ne pačių naujausių reiškinį teoretizavimu. Tenka plėtoti skirtingus ir tarpusavyje ne visada susijusius darbus. Vieni jų rašo knygas, kiti vadovauja galerijoms ar muziejams, dar kiti archyvuose atlieka tiriamąjį darbą.

Nors šis mano straipsnis įgavo kritikos ir kritikavimo analizės braižą, tačiau noriu jį baigti po apsilankymo neregiam skirtoje ekspozicijoje mane aplankiusių įspūdžio refleksija. Mykolo Žilinsko dailės galerijoje veikia nuolatinė meno kūrinį ekspozicija skirta neregiam. Ekspozicija įkurta muziejaus administracinės dalies į katakombas panašiuose koridoriuose. Jos kuratorė Violeta Jasevičiūtė menininkus skatina nuolat kurti ir papildyti naujovėmis šią erdvę. Menininkai nesibaido už simbolinį atlyginimą (arba apskritai be jo) savo kūrinius dovanoti muziejui. Menininkų veikla tampa pagrįsta socialine interakcija.

Nors ši ekspozicija unikali, tačiau kyla esminis klausimas: ar daug kas Lietuvoje apie jo egzistavimą ką nors yra girdėję. Muziejaus administracijos vadovybė nesistengia šio muziejaus veiklos bei svarbos akcentuoti ne tik Kauno, bet ir visos Lietuvos kontekste. Mano galva trūksta originalios reklaminės - vizualinės viešojo miesto erdvėje įsiterpiančios reklamos.

Neregių muziejaus erdvė regintiems gali pasirodyti ne visai tinkama meno kūriniams eksponuoti, tačiau neregiumi, anot muziejaus kuratorės, svarbiausia pati galimybė pajauti kūrinį rankomis. Ekspozicijos esmė tampa galimybė liesti ir bendrauti su kūriniumi, o regintiems ekspozicijos erdvė virsta savotiška dezorientavimo ir baimės vieta. Tačiau interaktyvus ir atraktyvus erdvės pobūdis bei galimybė liesti pačią baimę neutralizuoja.

[Bernardinai.lt](http://www.bernardinai.lt)

